

без змін]. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка» (Інформаційно-видавничий центр «ІНТЕЛЕКТ+» Інституту післядипломної освіти), «Інтелект-Захід» 2005. – 244 с.

7. Вовчак А. В. Маркетингові дослідження : [навч.-метод. посібник для самостійного вивч. дис.] / Войчак А. В. – К. : КНЕУ, 2001. – 112 с.

8. Гаркавенко С. С. Маркетинг : [підручник] / Гаркавенко С. С. – К. : Лібра, 2002. – 712 с.

9. Коваленко Е. В. Роль маркетинговых исследований в обеспечении экономической деятельности / Е. В. Коваленко // Маркетинг: теория і практика збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету ім. Даля. – 2008. – № 14.

10. Маркетинговий менеджмент : [підручник] / [Ф. Колер, К. Л. Келларр, А. Ф. Павленко та ін.]. – К. : Видавництво «Хімджест», 2008. – 720 с.

11. Савченко Ю. Т. Специфіка здійснення міжнародних бізнес-розвідки / Ю. Т. Савченко // Вісник національного університету «Львівська політехніка» : збірник наукових праць. – 2008. – № 623. – С. 236–242.

12. Тарлопов І. О. Дослідження міжнародного маркетингу як макроекономічної категорії / І. О. Тарлопов // Економічний простір. – 2008. – № 13. – С. 18–25.

13. Наумова О. Е. Маркетингові дослідження в системі підвищення якості пасажирського сервісу на залізничному транспорті / О. Е. Наумова, Л. В. Головань // Вісник економіки транспорту і промисловості 2010. – № 30. – С. 134–138.

14. Ілляшенко С.М. Маркетингові дослідження : [навч. посіб.] / С. М. Ілляшенко, М. Ю. Баскакова ; за ред. С. М. Ілляшенка. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 192 с.

15. Бізнес-розвідка [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://r-techno.com>

Надійшла 08.10.2010

УДК 336.4(477)

В. І. ВОЛОХОВ

Рівненський інститут Відкритого університету розвитку людини „Україна”

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗПОДІЛУ НЕПРОЦЕНТНИХ ВИТРАТ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ ЇХ ВЗАЄМОВПЛИВІВ З РИЗИКАМИ

Наголошується на необхідності оцінювання ефективності кредитних проектів за якомога більшим спектром витрат, пов'язаних із розглядом та подальшою реалізацією цих проектів. Наводяться різні класифікації витрат, розроблені як власне автором статті, так і вітчизняними та зарубіжними науковцями.

The necessity is stressed of assessing the efficiency of credit projects by the biggest possible spectrum of expenses connected with the consideration and further realization of these projects. Different classifications of expenses developed by the author of the article and foreign scientists are being furnished.

Ключові слова: операції, кредитні операції, ризик, управління ризиками.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Зниження прибутковості кредитних операцій в умовах економічної кризи обумовлює необхідність в підвищенні точності оцінювання ефективності кредитної діяльності банку не тільки в цілому, а і кожного окремого кредитного проекту. Це можливо досягнути шляхом включення до розрахунків ефективності не тільки процентних складових, але й операційних (непроцентних) витрат, пов'язаних із видачею та супроводженням кредитів. Однак, перед їх визначенням стоїть науково-практична проблема – відсутність систематизованих методик в розподілі непроцентних витрат в цілому за кредитною діяльністю на окремі кредитні проекти.

При дослідженні проблем розподілу прямих непроцентних витрат кредитної діяльності (далі – ПНВ к.д.) на окремі кредитні проекти, насамперед, виникає цілком логічне запитання щодо можливості розподілу таких витрат з використанням такого ж механізму, як і процентних витрат, що змінюються прямо пропорційно розміру позички у грошових одиницях. Негативна відповідь відома широкому загалу як теоретиків, так і практиків. Проте, поглиблене дослідження причин, що обумовлюють саме такий варіант відповіді, сприятиме процесу пошуків альтернативних методів розподілу таких витрат. Отож, для визначення рівня та характеристики чутливості прямих непроцентних витрат відносно змін розміру позички, перш за все, розглянемо наявні в економічній літературі погляди щодо впливу розміру позички на рівень процентної ставки за нею.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. У зарубіжній економічній літературі існує думка "...чим менші абсолютні розміри позичок, тим більше за ними процент, оскільки чисто адміністративні витрати, припадаючи на кожен долар такої позички, більші ніж у випадку з видачею крупних позичок" [1, с. 105]. Такої ж концепції дотримується і більшість вітчизняних економістів [2, с. 140; 3, с. 149; 4, с. 209], які вважають, що витрати, пов'язані з кредитною послугою, не залежать від

розміру позички, а тому, надаючи великі позички, банки несуть відносно менші витрати.

Цілі статті. Метою статті є поглиблення теоретико-методичних основ розподілу непроцентних витрат кредитної діяльності на окремі кредитні проекти із врахуванням закономірностей їх взаємовпливів з ризиками.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Близькі за своєю суттю думки, у контексті визначення чутливості непроцентних витрат до розміру кредитного проекту, можна сформулювати і дещо інакше – прямі непроцентні витрати, при заданих умовах кредитного процесу в банку, є відносно (приблизно) однаковими для будь-якого кредитного проекту незалежно від його розміру.

Результати порівняльного аналізу двох кредитних проектів переважно з однаковими вихідними параметрами (відмінними є лише розміри позичок) визначили закономірність того, що той самий рівень непроцентних витрат залежно від розміру позички може забезпечити досягнення різних обсягів чистого процентного доходу. Отже, правильніше буде говорити не про відносно менші витрати при більших розмірах позички, а про те, що за тих самих прямих непроцентних витрат за більшими позичками отримується більше чистого процентного доходу, ніж за меншими, а отже підвищується рівень окупності таких витрат. Якщо по відношенню до розміру окремого кредитного проекту прямі непроцентні витрати є умовно-постійними, то на одиницю кредитних ресурсів та відповідно на одиницю чистого процентного доходу частка таких витрат є змінною величиною, що змінюється обернено пропорційно загальному розміру позички, що надається.

Узагальнити всі наявні точки зору щодо впливу розмірів позички на рівень ризиків та рівень окупності прямих непроцентних витрат, які, в свою чергу, є факторами впливу на рівень процентної ставки, можна за допомогою схеми (рис. 1).

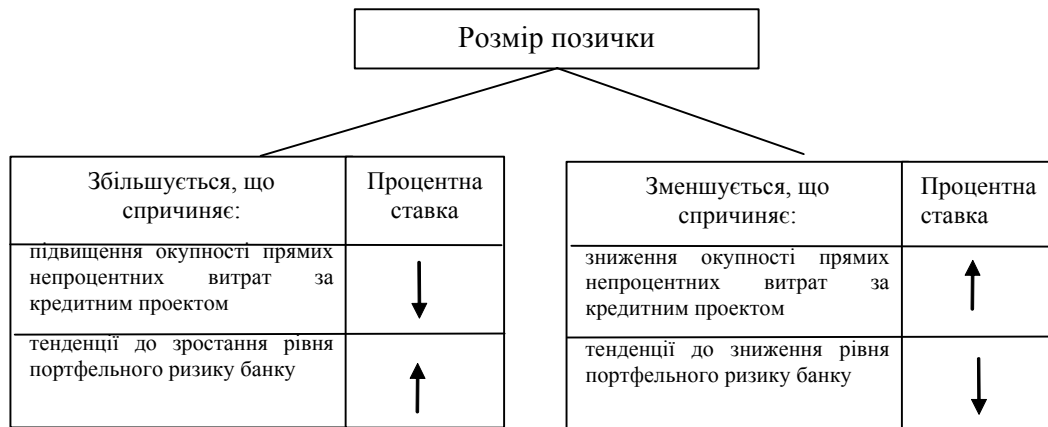

Рис. 1. Залежність розміру процентної ставки за позичкою від рівня портфельного ризику та рівня окупності прямих непроцентних витрат через вплив на них розміру позички

Збільшення розміру позички обумовлює підвищення рівня окупності прямих непроцентних витрат за кредитним проектом, що дозволяє знижувати рівень процентної ставки за позичкою. Водночас збільшенню розміру позички відповідає потенційне зростання рівня портфельного ризику банку, що, в свою чергу, є фактором зростання рівня процентної ставки за позичкою. Зменшення розміру позички спричиняє вплив на рівень процентної ставки за нею через ті самі фактори, тільки у зворотному напрямку. З усього цього можна зробити висновок, що такі фактори впливу на рівень процентної ставки за позичкою, як окупність прямих непроцентних витрат та портфельний ризик, рівень яких, в свою чергу, залежить від розміру позички, у деякій мірі компенсують один одного.

Проте, залишаються нез'ясованими інші взаємозв'язки між цими двома факторами, зокрема, рівень чутливості прямих непроцентних витрат до змін рівня портфельного ризику банку, тобто до рівня диверсифікації кредитного портфеля банку (в частині кількості позичальників), а, отже, і рівня чутливості прямих непроцентних витрат в цілому за кредитним портфелем до загальної кількості кредитних проектів у ньому.

За умов, що прямі непроцентні витрати є наближено однаковими для будь-якого кредитного проекту, їх загальна сума в цілому за кредитною діяльністю банку є ні чим іншим як добутком загальної кількості кредитних проектів та непроцентних витрат, що припадають на один кредитний проект. Отже, загальна сума ПНВ к.д. залежить не від обсягів кредитного портфеля у грошових одиницях, а від кількості кредитних проектів у ньому. Як підкреслюється в досить відомому німецькому підручнику з економіки підприємства (за ред. Ф.К. Беа, Е.Дітхла, М. Швайтцера), "Використання цих понять (змінні та постійні витрати – від автора), часто потребує уточнення у тому сенсі, щоб були чітко задані вихідні величини, по відношенню до яких витрати виявляють постійний або змінний характер" [5, с. 488]. Отож, при класифікації

ПНВ к.д. на рівні кредитної діяльності, перш за все, потрібно уточнити, що приймається за обсяги – обсяги кредитного портфеля у грошових одиницях чи кількість кредитних проектів. Такі закономірності можна узагальнити за аналогією з процентними витратами, але тут, на відміну від останніх, кожному додатковому кредитному проекту відповідає збільшення загальної суми ПНВ к.д., відтак на рівні кредитного портфеля такі витрати носять умовно-змінний характер.

За наявністю загальної суми ПНВ к.д. отримати їх норму на один кредитний проект можна у зворотному порядку, а саме – шляхом ділення загальної суми ПНВ к.д. на загальну кількість кредитних проектів. Виявляється, розв'язання проблеми розподілу ПНВ к.д. на окремі кредитні проекти не є вже таким складним процесом. Але це лише на перший поверховий погляд, оскільки з цього приводу є ряд застережень та уточнень.

Перше з них полягає у відсутності впевненості, що загальна сума ПНВ к.д. в цілому за кредитним портфелем має прямо пропорційну залежність від змін кількості кредитних проектів. Як зазначає О.Д. Заруба: "...витрати банку у короткостроковому аспекті не досить тісно корелюються з обсягом виконуваної роботи..." [6, с. 87].

Стосовно матеріальних витрат з оформлення позичок, таких, наприклад, як бланкова продукція, плата за облік в державному реєстрі застав рухомого майна тощо, то їх обсяги змінюються прямо пропорційно до загальної кількості кредитних проектів у кредитному портфелі банку. Навіть за наявності відставання фактичної кількості кредитних проектів від планової терміни використання таких матеріальних ресурсів, на які було здійснено авансові витрати, просто зміщуються на майбутні періоди, а на реєстрацію застави їх взагалі не потрібно авансувати. Отже, такі витрати на рівні одного кредитного проекту є однозначно умовно-постійними, а відповідно на рівні кредитного портфеля – умовно-змінними.

Поряд із цим існують витрати, які потрібно проводити незалежно від їх поточної потреби. Так, запланована середньорічна кількість кредитних проектів на період викликає потребу у відповідній чисельності персоналу. Однак, за умов меншої фактичної кількості кредитних проектів у цьому періоді нарахування заробітної плати все одно проводиться у повному обсязі. Є й інші витрати, які тим чи іншим чином залежать від чисельності персоналу, наприклад, амортизація за персональною комп'ютерною технікою тощо. З цього можна зробити висновок, що зміні кількості кредитних проектів відповідає прямо пропорційна зміна трудових витрат. При цьому рівень фінансових витрат щодо відповідних трудових затрат до певних меж залишається незмінним, тобто характер їх чутливості до зміни кількості кредитних проектів є дещо відмінним від матеріальних.

Насамперед, прямі непроцентні витрати у кредитній діяльності ПНВ к.д. поділяються на витрати, що так чи інакше пов'язані з рівнем трудових витрат (безпосередньо (оплата праці кредитників) та опосередковано (амортизація за персональною комп'ютерною технікою кредитників тощо) та витрати незалежні від останніх (формування резервів та матеріальні з оформлення позичок (бланкова продукція, реєстрація застави тощо).

Якими ж є загальні прямі непроцентні витрати, пов'язані з трудовими витратами, на рівні сукупного кредитного портфеля? На перший погляд, чим менше кредитних проектів у кредитному портфелі, тим у цілому фактична кількість витраченого часу буде меншою, відповідно меншими повинні бути і фінансові витрати. Але це за умови, якщо фактична кількість позичок відповідає запланованому рівню. Якщо ж планувалася більша кількість кредитних проектів, то функціонує відповідна кількість персоналу, котрий потребує відповідних фінансових витрат. Отже, трудові витрати є умовно-постійними відносно окремого кредитного проекту, загальний обсяг трудових витрат за всім кредитним портфелем змінюється прямо пропорційно кількості кредитних проектів, що підкреслює їх умовно-змінний характер на даному рівні. Проте, здійснювати регулярне часте (щодокадне, щомісячне тощо) скорочення (збільшення) кредитних фахівців, а відповідно і витрат, опосередковано пов'язаних з трудовими витратами (комп'ютери тощо), просто неможливо. Тому відповідні їм фінансові витрати на рівні сукупного кредитного портфеля принципово, хоч і є змінними відносно кількості проектів, але їх чутливість до таких змін доволі низька. Таких висновків ми дійшли у результаті виявлення різниці у трендах трудових витрат та відповідних їм фінансових витрат, зумовлених зміною кількості кредитних проектів у загальному кредитному портфелі банківської установи.

У випадку, коли кількість кредитних проектів починає перетинати запланований рівень, трудові витрати продовжують своє пропорційне зростання, водночас відповідні їм фінансові витрати залишаються незмінними. Проте, зростання рівня трудових витрат теж має певні межі. Так, їх зростання припиняється незважаючи на подальше зростання кількості кредитних проектів. Пояснити це можна тим, що зростання рівня трудових витрат при незмінній кількості персоналу забезпечується за рахунок збільшення понаднормової тривалості робочого часу, що не є безмежним, адже персонал просто фізично не може працювати цілодобово. Крім того, понаднормове зростання навантаження на персонал підвищує кількість операційних помилок. А це призводить до проявів кредитного ризику та відповідних фінансових витрат.

Тому виникає потреба у збільшенні чисельності персоналу, що обумовлює додаткові фінансові витрати. Отже, загальні прямі непроцентні витрати на рівні сукупного кредитного портфеля у певному часовому періоді виявляють умовно-постійний характер чутливості до змін кількості кредитних проектів.

При істотній зміні кількості останніх, величина відповідних трудовим фінансових витрат змінюється стрибкоподібно, після чого вона залишається на певний період постійною.

За умов, коли нарощення обсягів кредитних вкладень відбувається не тільки за сумарними показниками, а і за кількістю кредитних проектів, при цьому перевищується запланована кількість останніх, стримування зростання відповідних трудовим фінансових витрат можна розглядати як фактор впливу на кредитну діяльність у декількох аспектах.

Якщо метою збільшення кількості кредитних проектів є мінімізація портфельного ризику банку, то без збільшення чисельності персоналу і відповідних фінансових витрат таке урізноманітнення кредитного портфеля буде спричиняти підвищення операційних ризиків через зниження якості аналізу проектів при розгляді та процедур їх подальшого супроводження, що знову ж таки підвищить рівень кредитного ризику. Отже, поки менеджмент банку не збільшує чисельності персоналу кредитних підрозділів, збільшення кількості кредитних проектів не призводить до збільшення прямих непроцентних витрат (крім витрат, не пов'язаних з трудовими витратами), а тільки до підвищення рівня операційних ризиків. Часткове покриття цих ризиків може забезпечуватися через підвищення професіоналізму.

Якщо кількість кредитних проектів перевищує її запланований рівень на фоні сталості загальної суми прямих непроцентних витрат, це спричинить зниження фактичної норми прямих непроцентних витрат на один кредитний проект, якщо її обрахунок буде здійснюватися шляхом ділення загальної суми ПНВ к.д. на загальну кількість кредитних проектів. На тлі збільшення трудових витрат на рівні сукупного кредитного портфеля та їх сталості на рівні окремого кредитного проекту таке зниження виглядає доволі суперечливим.

І навпаки, якщо фактична кількість кредитних проектів є меншою від планової, відповідно загальні трудові витрати є меншими і, знову ж таки, вони залишаються сталими за окремими кредитними проектами, збільшення норми прямих непроцентних витрат на один кредитний проект, розрахованої за таким же підходом, в економічному сенсі теж виглядає не зовсім логічно. До того ж, незначний обсяг кредитних проектів та сумарних обсягів кредитного портфеля може бути спричинений зволіканням фронт-офісу на етапах залучення клієнтів або ж уповільненням роботи якогось окремого аналітика, тому ці недоліки в роботі не повинні впливати на інші кредитні проекти. За таким механізмом витрати не розглянуті, але не реалізовані проекти, компенсуються за рахунок підвищення норми ПНВ к.д. на кредитні проекти, що підлягають реалізації. Але якщо банк буде перекладати всі непродуктивні витрати на позичальників, то в умовах підвищеної конкуренції на ринку кредитних послуг він втратить власні ринкові позиції. Взагалі було б доцільним встановлювати для певних періодів нормативну кількість проектів, які, через їх непридатність до реалізації, викликали непродуктивні витрати.

Планову норму ПНВ к.д. на один кредитний проект потрібно визначати наступним чином: визначивши сумарний загальний обсяг кредитного портфеля, прийняти рівень портфельного ризику за ним. Звідси буде визначена наближена середньоперіодична кількість кредитних проектів. Далі необхідно визначати середні затрати часу на процедури, пов'язані з одним кредитним проектом при заданому рівні операційних ризиків. Таку норму трудових витрат можна визначати різними шляхами – можливо, за допомогою хронометражу чи аналізу даних за попередні роки (кількість проектів ділиться на кількість персоналу). Відповідно до трудових витрат необхідно встановити кількість персоналу. І вже тоді ми можемо визначити плановий рівень загальної суми ПНВ к.д., що забезпечить повноцінну діяльність такої чисельності особового складу кредитного підрозділу. Відтак, норматив ПНВ к.д. на один кредитний проект буде результатом від ділення загальної суми ПНВ к.д. на загальну кількість кредитних проектів.

Відмінність у характеристиках чутливості ПНВ к.д. не залежних від трудових витрат і ПНВ к.д., що є залежними від них, до загальної кількості кредитних проектів вимагає окремих підходів до їх розподілу. Однак, зважаючи на незначну питому вагу матеріальних витрат з оформлення позичок у загальній сумі ПНВ к.д. їх відокремлення все ж таки вбачається за неpotрібне.

Проте, до складу витрат, не пов'язаних з трудовими затратами, входять відчутні специфічні витрати, такі як витрати, пов'язані з формуванням резервів, витрати на збереження заставного майна (якщо воно передається на збереження до банку) тощо. Тому вони мають виключатися із загальної суми ПНВ к.д. та визначатися для кожного окремого проекту індивідуально.

Дослідивши закономірності щодо залежності розміру прямих непроцентних витрат від розміру позички, вбачається за необхідне визначати наявність їх чутливості до терміну дії кредитного проекту. Розглянемо наявні в економічній літературі погляди на термін дії позички як фактор впливу на рівень процентної ставки.

Крім того, відмінність у характеристиках чутливості прямих непроцентних витрат за розглядом та супроводженням кредитних проектів до терміну їх дії вимагає різних підходів до їх розподілу. Це, в свою чергу, потребує на рівні кредитної діяльності банку в цілому відокремленого управлінського обліку таких витрат за підрозділами, що забезпечують розгляд кредитних проектів, та підрозділами, що їх супроводжують.

Висновки. Практичні можливості ефективного використання пропонованої автором методики оцінки ефективності окремих кредитних проектів за повними витратами теж багато в чому залежать від рівня організації системи управлінського обліку в банку.

Література

1. Долан Эдвин Дж., Кэмпбелл Колин Д., Кэмпбелл Розмари Дж. Деньги, дело и кредитно-денежная политика / Долан Эдвин Дж., Кэмпбелл Колин Д., Кэмпбелл Розмари Дж. ; [пер. с англ.]. – Л. : «Художественная литература», 1991. – 448 с.
2. Банківські операції : підручник / [Мороз А. М., Савлук М. І., Пуховкіна М. Ф. та ін.]. – К. : КНЕУ, 2000. – 384 с.
3. Гроші, банки та кредит: у схемах і коментарях : навч. посібник / [за ред. Б. Л. Луціва]. – Тернопіль : Карт-бланш, 2000. – 225 с.
4. Гроші та кредит : підручник / [за ред. Б. С. Івасіва]. – К. : КНЕУ, 1999. – 404 с.
5. Беа Ф. К. Экономика предприятия / Беа Ф. К., Дитхл Э., Швайтцера М. ; [пер. с нем.]. – М. : ИНФРА-М, 1999. – XVI, 928 с.
6. Заруба О. Д. Фінансовий менеджмент у банках : [навч. посібник] / Заруба О. Д. – К. : Т-во «Знання», КОО. – 1997. – 172 с.

Надійшла 08.10.2010

УДК 336

М. Г. ГУБАНОВА, А. В. ТОКАРЕВА

Горловский автомобильно-дорожный институт Государственного ВУЗ Донецкий национальный технический университет

**ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
В ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ УКРАИНЫ**

Розкрито сутність інновацій, що використовуються у діяльності комерційних банків, розглянуто процес впровадження інноваційних технологій у банківську сферу України, виділено переваги і подальші перспективи їх застосування, зумовлені ступенем економічного розвитку країни.

Essence of innovations, in-use in activity commercial banks is exposed, the process of introduction of innovative technologies is considered in the bank sphere of Ukraine, advantages and subsequent prospects are selected their applications, predefined the degree of economic development of country.

Ключові слова: інновації, інноваційні технології, економічний розвиток, комерційні банки.

Целенаправленное инновационное развитие превратилось в необходимый элемент и средство экономического развития промышленно развитых стран. Инновационность внешней по отношению к субъектам среды потребовала адекватных изменений в системе управления ими. Условием жизнеспособности рыночной экономики является надежная, развитая финансовая система, в рамках которой определяющую роль играют коммерческие банки. Для успешного функционирования на финансовом рынке в условиях жесткой конкуренции, приспособления к регулирующим воздействиям со стороны государства и к общеэкономической ситуации в стране коммерческие банки вынуждены постоянно заниматься инновационной деятельностью.

Инновации в коммерческом банке представляют собой систематический процесс и являются катализатором процесса развития индустрии финансовых услуг и формирования финансовых рынков. Коммерческие банки изменяют характеристики финансовых инструментов, используемых населением, и создают новые рынки. Посредством изменения ассортимента продуктов и услуг руководители банков меняют структуру их финансовых ресурсов. Цель инновационной деятельности – увеличение банком собственного капитала и прибыли, проникновение на новые рынки, создание благоприятных условий в финансовой сфере для эффективного развития реального сектора экономики. В связи с этим особую актуальность и значимость приобретает всестороннее совершенствование управления ресурсами и функциями коммерческих банков на основе инновационных факторов.

Анализ и исследование банковской деятельности рассмотрены в трудах многих ученых и специалистов-практиков в области финансовой деятельности, и прежде всего Анчишкина А.И., Гвишиани Д.М., Глазьева С.Ю., Жукова Е.Ф., Константинова Ю.А., Лившица А.Я., Медведева П.А., Носковой И.Я., Хандруева А.А. и др. Современные проблемы управления банковской деятельностью с различной степенью детализации исследованы Д.М. Нотоном, К.Т. Дитцем, Э.Д. Доланом, П. Роузом, Т.У. Кохом, С.И. Мартыновой, Ю.И. Коробовым, М.Ю. Бабичевым, В.М. Бирюковым, А.И. Голубовичем, А.М. Исаевым и др. Содержание инноваций, их классификации и различные аспекты управления ими отражены в работах Л. Водачкова, О. Водачковой, П. Друкера, А. Клайнкнехта, Б. Санто, Б. Твисса, А. Пригожина и др. Несмотря на наличие научных публикаций по данным направлениям исследования, на сегодняшний день нет работ, объединяющих проблемы управления банковской деятельностью с проблемами управления инновациями в банковской сфере. Кроме того, современный отечественный опыт управления инновациями в коммерческих банках очень мал, и теоретическая и методологическая проработанность проблемы недостаточна.

Целью исследования является определение сущности и содержания инновационных процессов в коммерческих банках в условиях развивающихся финансовых рынков, классификация банковских